

**Ландшафт дизайни элементларини
лойиҳалашнинг “нур архитектураси”
билан боғлиқ йўналиши**

*Б. Тоиров–СамДАҚИ 201–ЛАМ гуруҳи магистранти,
Б. Шаймардонов–СамДАҚИ 101–ЛАМ гуруҳи магистранти.*

Нур архитектураси ландшафт композициялари ландшафт дизайни воситалари–ўсимликлар, геопластика, тошлар, сув қурилмалари, мўъжаз меъморий шаклларни кечқурунги (тунги) ёруғлантиришнинг турли усулларини билдиради.

Ўсимликлар гуруҳларини ёритиш. Маълумки, дарахтлар, буталар, гуллардан тузилган композициялар ландшафт дизайни объектларини шакллантиришнинг асосий элементлари ҳисобланади. Уларни тунги манзаравий ёруғлантириш инсонга катта ижобий психологик таъсир кўрсатади. Барглarning юмшоқ ёруғи, буталарнинг ўзига хос жозибадор силуэти томошабин руҳиятига тинчлантирувчи таъсир кўрсатади, кундузги ташвишлардан чалғитади [1].

Ўсимликлардан тузилган ландшафт гуруҳларини ёритиш ҳам айнан ана шу томоша комфортини таъминлаш ва яратишга қаратилган. Яхши манзаравий самарага эришиш учун светильниклар ўсимликлар структураси ичига киритилиши ва уларнинг барглари ва силуэтининг ўзига хос хусусиятларини ифода этиши лозим. Ёруғлантириш ер сатҳидан амалга оширилиши мумкин, турлича рангдаги чироқлар ва уларни турли–туман жойлаштириш орқали мазкур соҳада ҳар хил самараларга эришиш мумкин. Тиғис танали дарахтларни жозибадор кўрсатиш мақсадида уларни бир ёки икки томондан ёруғлик нури билан —ёпиш|| лозим. Улар икки томондан ёритилса, турли тонлардаги ранглар ёрдамида ёритиш янада самарали чиқиши мумкин. Танаси сийрак бўлган дарахтларни ёритишда нур пастдан юборилиб, буталар эса ичидан нурлантириладики, бу уларга етарлича манзаравий кўриниш беради.

Хроматик тонли ёруғлик нурларини ранги турлича бўлган дарахтлар аралаш экилганда қўлласса бўлади ва у ландшафт композицияларининг мавсумий рангдорлигини оширишга ҳам ёрдам беради. Масалан, ёзги баргга соф изумруд–яшил тонни бериш мақсадида ртутли ёки яшил металлогалоген лампалар приборлар қўлланилади, кузги палитраларни кўрсатиш учун эса натриевий ёки сариқ металлогалоген лампаларни қўллаш маъқулдир. Қишги пейзажда қор ёпган хвой дарахтларининг шохчаларини —совуқ|| тондаги ёруғлик нурлари билан ёритиш маъқулдир, уларнинг танаси эса аксинча—иссиқ|| тонли нурлар билан ёритилади. Хвойли гуруҳларнинг қорамтир фонида қарағайнинг оқишлилигини бўрттириш учун унинг танаси ер сатҳидан ёруғлантирилса яхши кўринади, арчалар силуэти эса оппоқ қор ва нур билан ёпилган майсазор фонида жозибадор кўринади.

Кейинги йилларда геопластика элементлари–дўнгликлар,

альпинарийлар, рокарийлар, тиргак деворлар, зинаполяр ва бошқа элементларни декоратив ёритиш кенг тус олмақда. Бу мақсадда махсус ёритиш қурилмалари—прожекторлар, декоратив светильниклар, торшерлар яратилмоқда. Улар яхлит ёруғлантирилган рангдор картина ва пейзажларни яратишда қўлланилмоқда. Ландшафт дизайни объектларида турли хил декоратив—амалий санъат элементларини, айниқса ҳайкаллар, жимжимадор кўзаларни тунги ёруғлантиришга катта эътибор берилмоқда [2].

Ҳайкалларни декоратив ёритиш уларнинг бадиий—ғоявий ва пластик хусусиятларини янада очиқ беришга хизмат қилиш зарур. Ҳайкал турли томонлардан кўринадиган бўлса, бир вақтнинг ўзида бир неча томонлардан ёритилиши зарур. Агар уни фақат бир томондан кўриш мумкин бўлса, у йўналтирилган интенсив ягона ёруғлик оқими билан ёритилиши зарур. Ҳайкалларни ёритишнинг ўртача даражаси улар бажарилган материалга ва атроф муҳит фонининг ёрқинлиги ҳамда уларни қаердан туриб кўриш масофасига қараб танланади. Айниқса, турли хил ўсимликлар гуруҳлари фонида жойлашган декоратив ҳайкаллар ва фаввораларнинг пейзажли картиналари самарали кўрилади [3].

Сув қурилмаларини декоратив ёритиш ҳам қизиқарли манзаравий усуллардан бири ҳисобланади. Сув ва тўлқинлар ёруғлик нурларини синдириб, кўп сонли —бликларни ва деворларда соялар ўйинини ҳосил қилади. Бундай ҳолларда ёритиш манбаини сув қурилмалари ичида жойлаштириш тавсия этилади. Ўшанда ёруғлик нури сув ичидан ўтиб кўп марталаб қайтади ва атрофга текис таралган нур катта табиий светильникларни пайдо бўлади. Агар бунда сув ҳавзаси периметри бўйлаб оддий лампочкалар қўйилса, бассейн ёки пруднинг қорамтир юзида фақат бликлар кўрилади, сув ҳавзасининг туби эса кўринмайди.

Фавворалар шаршара ва шалолаларни декоратив ёруғлантириш техник жиҳатдан анча мураккаб ишдир, бироқ у бажарилса, манзара янада ёрқин ва мароқли кўрилади. Мазкур вазифанинг мураккаблиги шундаки, сув унга тушаётган ёруғлик нурини паст даражада қайтаради. Сув асосан ёруғлик нурини ютади. Шу боисдан ёруғлик манбаини сув остига ўрнатиш талаб этилади.

Сув ҳавзаларини сув остига ўрнатилган чироқлар ёки прожекторлар билан ички декоратив ёритиш сув юзасига ташқаридан йўналтирилган ёруғлик нурига нисбатан анча кучли таассурот қолдиради. Фавворалар тизгинини ёритиш санъати шундаки, ёруғлик оқими ва унинг ёрқинлигини, ёруғлик ва соя контрасти, ёруғлик гаммаси фавворанинг архитектурасига мос келиши керак. Агар отилаётган сув тизгинида ҳаво пуфаклари бўлса ёрқинлик ва ёруғлик самараси янада яхшироқ бўлади.

Фаввора тизгинларини ёритиш бир рангли ёки кўп рангли бўлиши мумкин. Бироқ ҳаддан зиёд ранглар аралашмаси тизгинларининг бадиий кўриниши сифат даражасини оширмайди. Сув ўз ҳолича шундай манзаралики, уни оқ ёки енгил мовий рангда ёритиш уни янада жозибали кўрсатади. Ёруғлик воситаларининг ёритиш пайтидаги кучи фаввора

тизгинларининг шакли, сув ҳаракатининг ҳолати ва шунга ўхшаш омиллар билан белгиланади.

Фавворани ёритиш усулини танлаш бадий–меъморий вазифалар, тизгинлар композицияси, фавворанинг пластик ечими ҳамда атроф муҳит характери билан аниқланади [4].

Ландшафт объекти ялпи ҳудудини ёритиш сценарияси пухта ўйланиши зарур ва энг қизиқ ландшафт композицияларини ёритиш дастлабки моделлаштириш усули билан аниқланиши мумкин. Буни кўтариб юрилувчи қисқа муддатга ёнувчи фонарлар ёрдамида амалга ошириш мумкин. Синаб кўрилган ғоялар вариантларини таҳлил қилиб энг қизиқарлисини танлаш зарур ва шундан сўнггина стационар ҳаракатланувчи ёритиш масаласини ечиш мумкин.

Светильникларни танлашнинг якуний босқичини лойиҳаланаётган ҳудуд учун қабул қилинган тунги ёритиш сценарияси асосида амалга оширилади. Ер юзини ва паст бўйли буталарни ёритиш учун нури атрофга таралувчи светильниклар қўлланилади. Уларнинг аллея ва хиёбонлар бўйлаб жойлаштирилгани маъқул, чунки бунда предметларни етарлича кўриш таъминланади.

Нур йўналишини бошқарувчи светильникларнинг хусусияти шундаки, ландшафт композициялари элементларини чироқларнинг кўзни қамаштирувчи нурисиз ҳам яхши кўриши таъминланади. Предметни фақат бир томондан кўриш керак бўлганда томонларнинг биридан юқорига йўналтириб ёритиш усули қўлланилади ва светильник ер юзидан бироз юқорига, предмет олдига ўрнатилади. Нур тўғри предметга йўналтирилади. Бундай ёритиш усулини рельеф композицияларини ёритишда қўллаш яхши самара беради.

Устунларга ўрнатилган светильникларнинг ёруғлик нури умумий тарзда атрофга бирдай таралади. Шаҳар сайргоҳлари, хиёбонларини ёритиш учун баландлиги 4–5 м устунлар қўлланилади. Кўпгина сквер ва паркларнинг хиёбонларини ёритишда баландлиги–2,5–5 м бўлган устунлар қўлланилади. __